

Arkeologisk schaktningsövervakning

Tjärna 79:2

vid schaktning för vattenledning i anslutning till fornlämning
RAÄ-nr 40:1 och 246 i Borlänge stad och kommun, Dalarnas län
2016

Arkivrapport dnr 42/15

Greger Bennström

© Lantmäteriet i2014/00618

Dalarnas museum, Falun, 2016

Inledning

I samband med att Borlänge Energi schaktade för vattenledning i Tjärna, Borlänge kommun, genomförde Dalarnas museum en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning, se bilaga 1. Schaktningsövervakningen utfördes i tre olika omgångar under 2015 i enlighet med Länsstyrelsens beslut, dnr 431-7205-2015 och uppdragsgivare var Borlänge Energi.

Antikvarisk bakgrund

När Tjärnarondellen skulle byggas 1998 utfördes en arkeologisk förundersökning och en arkeologisk undersökning. Vid dessa undersökningar påträffades rester efter både historisk och förhistorisk bebyggelse, järnframställningsplatser från järnålder och medeltid, en kokgrop från stenåldern m.m. (Burman & Carlsson 1998, DM dnr 75/98). År 2013 genomfördes en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning i samma område som det nu aktuella. Då påträffades två nedgrävningar. Den ena sannolikt från historisk tid medan den andra fick en datering till yngre stenålder (Carlsson & Hägerman 2014). År 2014 muddrades delar av stranden runt Tjärnasjön. Arbetet övervakades av arkeologer från Dalarnas museum. Vid schaktningen påträffades ett stort antal tillspetsade störrar, bearbetade stockar samt enstaka träföremål. Stockarna kunde dateras till 1500- och 1700-tal (Sunding & Axelsson Karlqvist 2015).

På 1600 och 1700-talen fanns en mycket spridd bebyggelse runt Tjärnasjön. Marken närmast sjön var obrukad, troligen på grund av att den var sank. Åtminstone från storskiftet 1834 och fram till 1960-talet låg bebyggelsen mer samlad på rad utefter den då betydligt smalare Tjärnavägen väster om sjön samt i en klunga sydöst om sjön (Burman & Carlsson 1998).

Syfte

Syftet med schaktningsövervakningen var att undersöka och dokumentera de eventuella fornlämningar som framkom under arbetet.

Metod

Schaktningsarbetet utfördes av en grävmaskin utrustad med planskopa. I samband med schakt 1 och 2 övervakades grävarbetet av en arkeolog medan schakt 3 och 4 redan var grävda när undersökningen genomfördes. Schakt 1 och 2 bestod av gropar för att hitta befintliga ledningar och mättes in med RTK. Schakt 3 och 4 var ledningsschakt och ritades in för hand utifrån omgivande fasta punkter i terrängen, se bilaga 2.

Resultat

Schakt 1 var 5,6x4,2 meter stort (NO-SV) och 2–2,5 meter djupt. Djupast i NV. Fyllningen i schaktet bestod av omrörda massor. Överst var matjord, 0,25-0,30

meter tjockt. Sedan kom två olika lager med sand och lera, 0,3-0,4 meter tjocka och därunder vitgrå lera, 0,1-0,2 meter tjock. På ca 1,2 meters djup fanns ett humöst mörkbrunt lager, 0,20-0,25 m tjockt och därunder naturlig rödgul sand.

Schakt 2 var 10,2x6 meter stort (NV-SO) och 2-2,5 m djupt. Djupast i NV. Lagren liknade de i schakt 1. I schaktet framkom också en recent avfallsgrop, ca 3 m bred, vilken innehöll bl.a. glas, flaskor, kakel, porslin, spikar och takpannor. Avfallsgropen infiltrerade även det underliggande mörkbruna humösa lagret. I mitten av schaktet, i det mörkbruna humösa lagret på ca 1,2 meters djup, påträffades en stående spetsad trästock, 0,6 meter lång och 0,25 meter i diameter. I nordöstra hörnet fanns också en spetsig trästör, 0,75 m lång och 0,05 m i diameter. I lagret hittades även slagg från järnframställning. En profil ritades över lagerföljden, se bilaga 3.

Schakt 3 var ca 45 meter långt (NV-SO), 2 meter djupt och 1,2 meter brett i botten och drygt 2 meter brett i ytan. Schaktet gick nästan parallellt och delvis in i schaktet från 2013. Överst var 0,3 meter med matjord och rullsten. Efter 5 meter syntes därunder ett rent matjordslager som var ljusare än det ovanliggande och 0,1 meter tjockt. Efter 25 meter från norra änden blev jorden i detta lager mörkare och mer mullhaltig samt 0,2 meter tjock längs cirka 5 meter.

Den naturliga marken i botten av schaktet bestod av mo vilken övergick till sand i sydost. 30 meter från schaktets norra ände syntes den sentida nedgrävningen från 2013 års förundersökning i schaktväggen åt nordost.

Schakt 4 var ca 30 meter långt (N-S), 2 meter brett i botten och 4 meter brett i ytan och 3,5 m djupt. Den norra änden gick in i schakt 2 och den södra änden gick in i schaktet från 2013. Lagren från schakt 2 tunnade snabbt ut åt söder och kunde inte ses i resten av schaktet. Lagren bestod endast av ett tunt lager matjordsblandad mjäla ovanpå homogen naturlig mjäla ned till schaktbotten.

Slutsatser och utvärdering

Området där schaktningsövervakningen skedde var mycket stökigt och omgrävd från tidigare ledningsdragningar. Schakt 3 gick igenom vad som var en gårdstomt vid storskiftet 1834 fram till 1960-talet. Schakt 1, 2 och 4 grävdes i det som var ängsmark vid samma tid.

Viss kulturpåverkan kunde iakttas, främst i schakt 3, där bearbetade störrar och slagg påträffades. Inga äldre anläggningar kunde iakttas i något av schakten. I Schakt 3 kunde ett 0,1-0,2 meter tjockt matjordslager iakttas ovanpå den naturliga marken. Matjorden härrör troligen från tomtmarken till den gård som funnits på platsen.

På ca 1,2 meters djup i schakt 1 och 2 kunde ett ca 0,2 meter tjockt brunt humöst lager iakttas. Lagret har tolkats som torvlagret i en sank svacka som

sträckt sig upp från Tjärnasjön. Troligen är det utkanten av sankmarken eftersom det i schakt 3 i stort sett bara var orörd mjäla. Den spetsade stock som påträffades i schakt 2 kan ha tillhört någon slags bryggkonstruktion som sträck sig ut i sankmarken mot sjön. Den spetsade stören i samma schakt kommer sannolikt från en hägnad mot sankmarken och sjön.

Sammanfattning

Borlänge Energi grävde för vattenledningar strax norr om Tjärnasjön i Borlänge kommun. Med anledning av att flera arkeologiskt intressanta fynd gjorts vid tidigare grävarbeten i området så utförde arkeologer från Dalarnas museum en schaktningsövervakning.

Fyra schakt togs upp vid tre olika tillfällen under 2015. Två av schakten var större gropar för att hitta befintliga ledningar och två var 30-45 meter långa ledningsschakt. Hela området var kraftigt påverkat av tidigare grävarbeten. I det längre nordöstra ledningsschaktet i nordväst framkom ett matjordslager som troligen har utgjort tomtmarken för den gård som legat på platsen i historisk tid. I det kortare ledningsschaktet i sydost framkom inga tydliga lager eller anläggningar. I de båda groparna framkom, under påförda massor, ett humöst torvlager. Tolkningen är att lagret kommer från en sank svacka som sträckt sig norrut från Tjärnasjön. I torvlagret påträffades lite slagg samt även en spetsad stock samt en spetsad stör vilka kan ha tillhört någon slags bryggkonstruktion och en hägnad.

Referenser

- Burman, Agneta & Carlsson, Eva. 1998. *Arkeologisk förundersökning Tjärna Ängar, ombyggnad av riksvägen vid raä 40 och 176 i Borlänge stad och kommun, Dalarna*. Arkeologisk rapport 1998:9. Falun.
- Carlsson, Eva & Hägerman, Britt-Marie. 2014. *Arkeologisk schaktövervakning i Tjärna vid schaktning för vattenledning i anslutning till bytomt RAÄ 42:1, Borlänge stad och kommun, Dalarna*. Arkeologisk rapport 2014:13. Falun.
- Sunding, Emelie & Axelsson Karlqvist, Jimmy. 2015. *Arkeologisk schaktningsövervakning Tjärnasjön vid schaktningslängs strandkanten, boplats och blästbrukslämning Borlänge 40:1 och 40:2 Borlänge kommun, Dalarna*. Arkeologisk rapport 2015:14. Falun.

Arkiv

Dalarnas museums arkiv, diarienummer 75/98.

FMIS, Riksantikvarieämbetets fornminnesinformation, www.fmis.raa.se

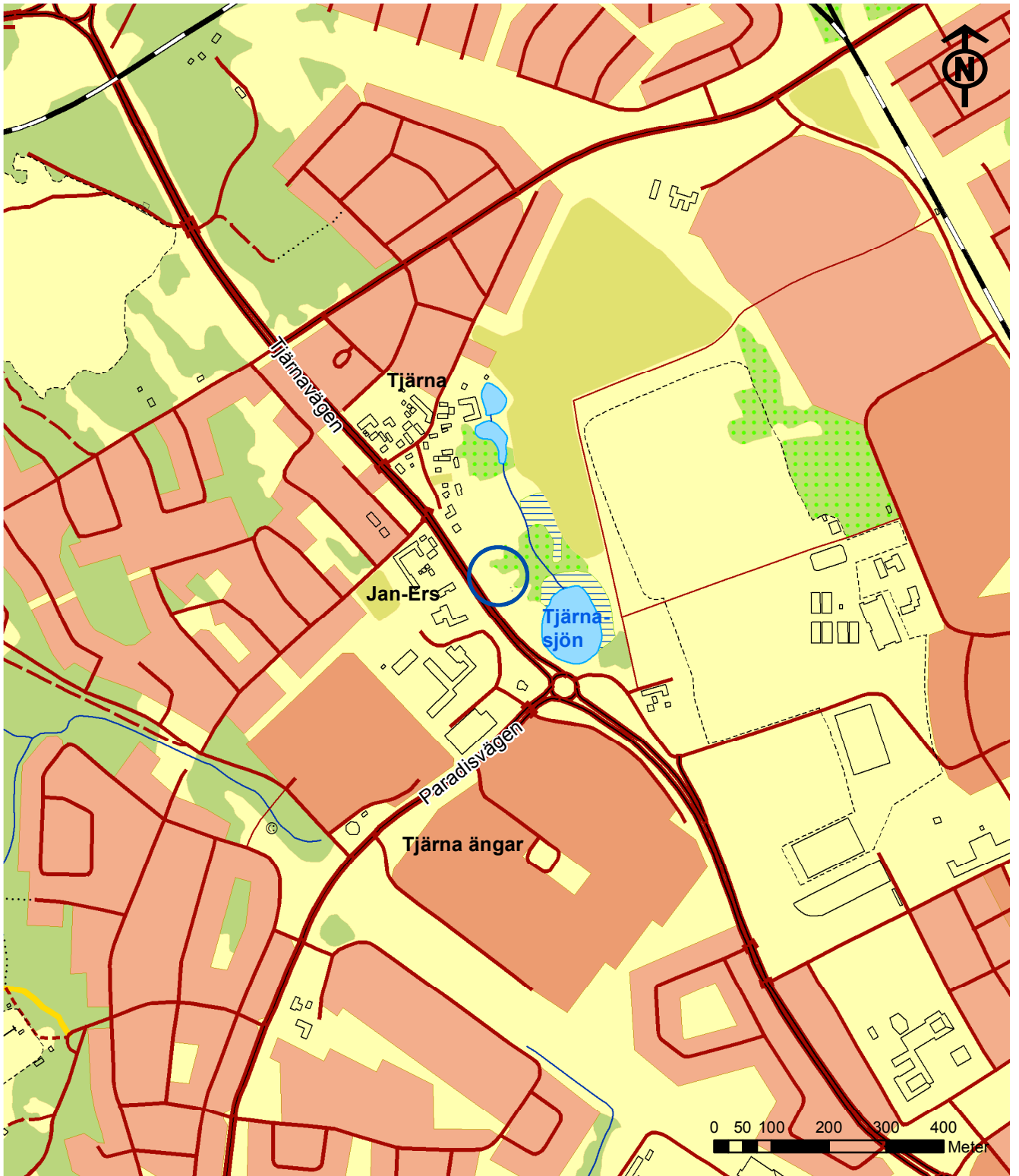
Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	431-7205-2015
Socken:	Borlänge stad
Fornlämning, RAÄ-nr:	246
Fastighet:	Tjärna 79:2
Koordinater, mitten: (SWEREF99 TM)	N 6706810 E 511995
Höjd (RH 2000):	149-153 m.ö.h.
Inmätning:	RTK och manuell inmätning
Utförandetid:	2015-03-26 - 2015-11-04
Schaktlängd:	ca 90 m
DM projektnummer:	1578
DM diarienummer:	42/15
DM foto accessionsnr:	DM 2015 10, 32 bilder
Arkeologisk personal:	Jimmy Axelsson Karlqvist, Greger Bennström och Eva Carlsson
Projektansvarig:	Greger Bennström

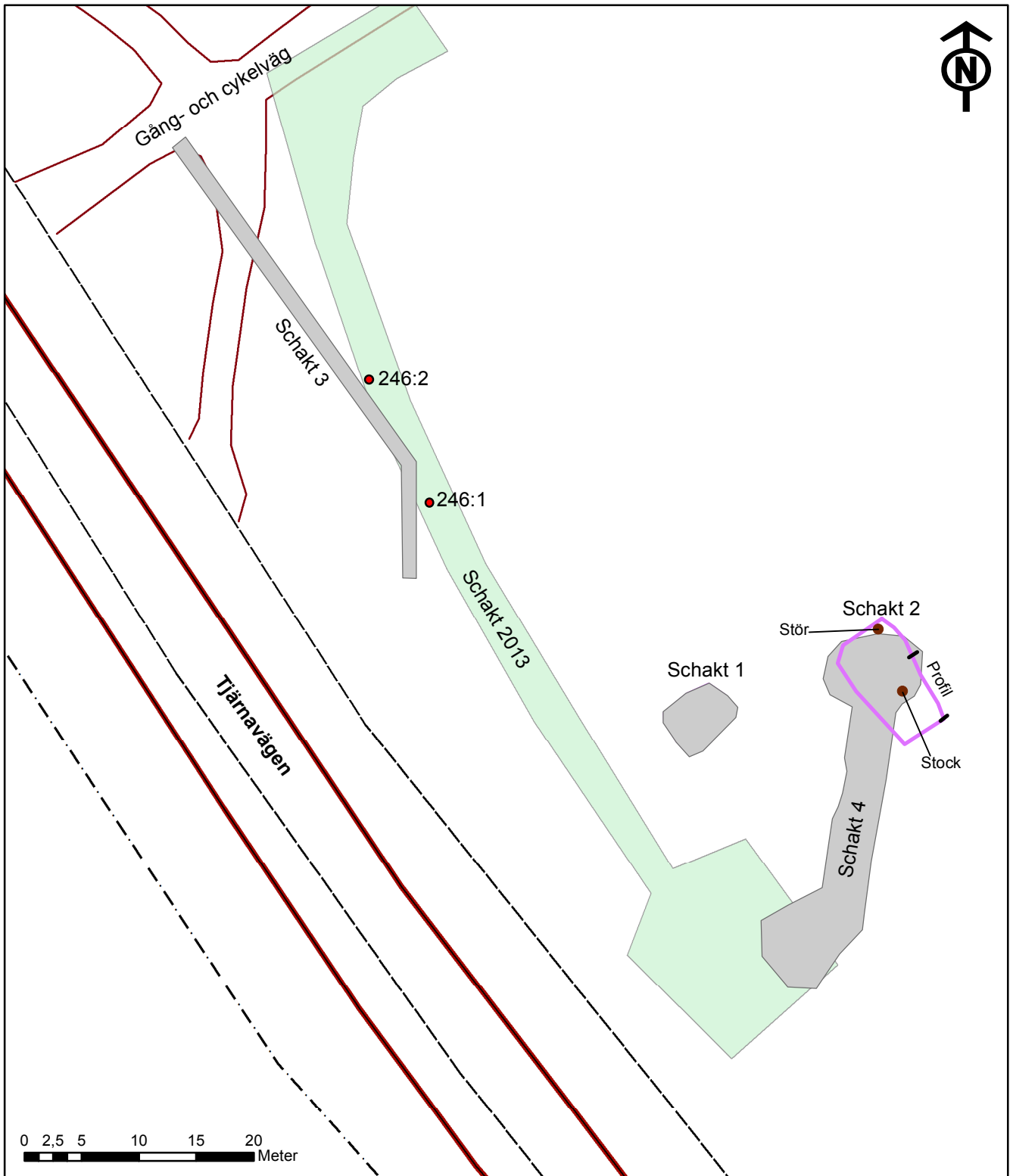
Dokumentationsmaterialet förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

Bilagor

1. Översiktskarta 1:10 000
2. Planritning schakt 1:500
3. Profilritning schakt 2

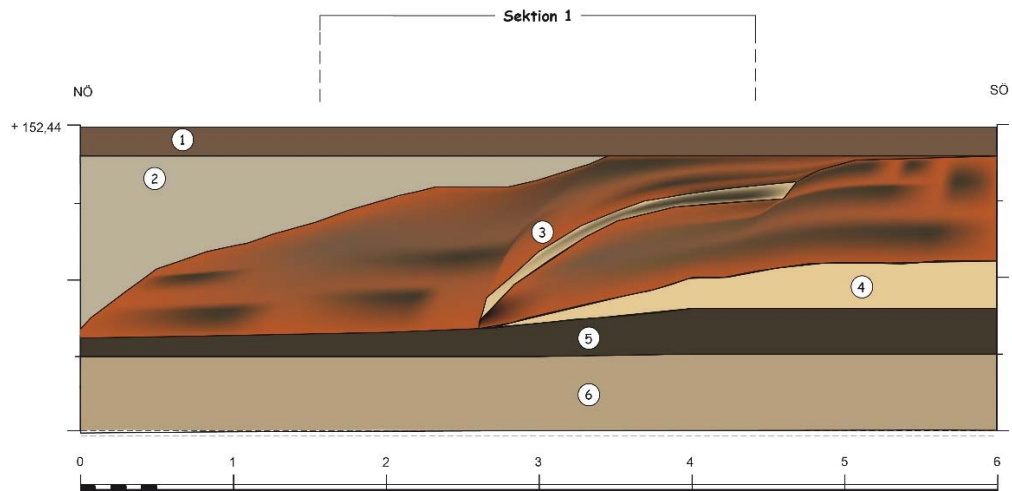

Bilaga 1. Översiktskarta med undersökningsområdet inom den blå cirkeln. Skala 1:10 000.

Bilaga 2. Planritning över schakten 2015 med grå och lila färg och schaktet från 2013 med grön färg. Skala 1:500.

Bilaga 3

Bilaga 3. Profiliritning från schakt 2.

Lagerbeskrivning:

1. Påförd mörkbrun matjord.
2. Påförd beige sand med inslag av lera.
3. Påförd beige lera med inslag av sand.
4. Påförd vitgrå lera.
5. Mörkbrunt humöst lager.
6. Rödgul sand, naturlig mark.